

Dieckagåhpe

Foto: Cato Hultmann

Drapet i Dieckagåhpe

I Sulitjelmafjellets sørvestligste utpost, høyt over Saltdalens småbruk og jordlapper, skjedde det et drap i 1829. Hendelsen har ikke festet seg i folkeminnet, også stedsnavnet der drapet skjedde, "Dieckagåhpe", har gått i glemmeboken. Selv graven etter kvinnen som ble drept ligger skjult på en bortglemt kirkegård på Saltnes i Saltdal.

Etter å ha lest Petrus Leastadius bok "Fortsättning af Journalen öfver missions-resor i Lappmarken innefattande åren 1828-1832" ble jeg oppmerksom på omtalen av et drap gjort i Norge, og der drapsmannen ble tatt hånd om av norske myndigheter. Siden bøkene handler om folk som tilhørte Pite Lappmark, som også omfatter Sulitjelmafjellene, fant jeg det interessant at hendelsen var ukjent både i lokalhistorisk litteratur og blant folk som gjennom generasjoner hadde stor kjennskap til dette området. To av samene som var nevnt med navn i denne saken, var kjent fra lokalhistorien om Sulitjelma. Den ene var "Smoleck", som har en liten elv i Sulitjelma oppkalt etter seg. Den andre, Jon Andersson Ljung, er sterkt knyttet til spådommen om Sulitjelmas tilblivelse og undergang, hvis kirketårnet fikk spir.

En henvendelse til statsarkivet i Trondheim, der tingsprotokollene for Salten Tinglag oppbevares, ga resultat. Snart lå kopier av vitneavhør, rettsreferat, korrespondanse mellom lensmann, fogd og sorenskriver i postkassen. Alle dokumentene var ført i gotisk håndskrift, noe som medførte at det tok sin tid å lese materialet.¹ Etterhvert åpenbarte det seg en tragisk sak, der en kvinne ble drept, etter all sannsynlighet ved et uhell. Saken viste også hvordan rettssystemet i Salten fungerte rundt 1830. Stort sett alle som var berørt av saken, var samer og snakket pitesamisk. Hvordan forholdt norske myndigheter seg til det? Denne fortellingen er satt sammen til en kronologisk fortelling, basert på vitneavhørene i Norge og Sverige, og av

¹ *Gotisk håndskrift* er i Danmark og Norge navnet på en tysk løkkeskrift som oppstod på 1500-tallet. Gotisk håndskrift var vanlig skriveskrift i Norge fra omkring 1600 til 1850. http://no.wikipedia.org/wiki/Gotisk_skrift

de detaljerte opplysninger dokumentene gir, samt Læstadius omtale av hendelsen. Slik fremkommer historien om hva som den gang skjedde i Dieckagåphe, et sted mellom Ingeborgvatn og Stålberget i Saltdal kommune.

En handelstur til bygda

Historien starter en tidlig formiddag, tirsdag den 11. august i året 1829. Gårdsfolket på Yttergården i Saksenvik, Helge Willumsen og kona Karen, blir oppmerksomme på et lite følge som nærmer seg utmarksgjerdet.² Det er to kvinner i legglange blå kofter med høye såteformede hatter, og en koftekledt mann med en skinnsekk på ryggen.³

De har gått langt, de tre koftekledte. Den eldste av kvinnene, 50 år gamle Kierstin Andersdotter har gått fra østsiden av Balvatn og over til Stålberget, der hun har fått med seg 39 årige Karin Nilsdatter og sin nevø, den 31 år gamle Anders Andersson Bidkja, på handelsturen ned til gården i Saksenvik.

Vel inne på tunet i Yttergården, hilses det og snakkes nyheter fra fjell og bygd. Så legger de besøkende sine handelsvarer fram. Ut av skinnsekken hentes flere runde, sotsvarte reinoster. Helge Willumsen ser på disse verdifulle varer og ber kona hente dugelige handelsvarer fra gårdens lager. Snart har Karen funnet frem både heimvevd vadmestøy, litt tobakk og mel. Til slutt henter Helge ei stor kanne brennevin, og mot den får han i betaling en hel reinost.⁴ Etter at gjestene er blitt traktert med rømmekolle og flatbrød, pakkes handelsvarene ned og følget setter kurs tilbake til fjellet.

En kanne med brennevin og gamle venner

Ut på ettermiddagen kommer de tre frem til flyttlaget bestående av familiene Pålsson, Tarwon og Smålek. Denne siidaen har sin teltleir i Dieckagåphe (teltstangshåla)⁵, som ligger et sted mellom Ingeborgvatn og Stålberget, i Saltdal. Her blir de tre budt inn i teltet hos Pål Tarwon, der hans foreldre Karin Baggesdatter og Per Tarwon også bor.⁶ Etter hvert slutter folket fra naboteltet seg til, for å høre nytt fra bygda. Det blir folksomt i teltet der Anders Bidkja avslører innholdet i skinnsekken – en to og en halv kannes kagge med brennevin.⁷

Mens praten går livlig, måler Anders Bidkja opp to jomfrumål brennevin i sin kopp og heller i kopp etter kopp til alle har fått sin smak.⁸ Pål Tarwons foreldre Karin og Per tar i mot flere påfyll, og Anders Bidkja selv blir ganske snart beruset. Stemningen i teltet er god, helt til en av reinvokterne forteller at Bidkjas reinflokk har blandet seg med Pål Tarwons flokk. Et plutselig villsinne slår ut hos Anders, mens Pål gjør hva han kan for å berolige gjesten. Anders er rasende, men til slutt klarer Pål å overtale ham til at de to skal gå ut for å snakke i fortrolighet.

De to noe ustødige kameratene slår seg til slutt ned på en stein, et stykke unna teltene. Helt siden Anders kom flyttende hit fra Jokkmokk i 1821, hadde han og Pål vært gode venner. Anders hadde de tre første årene arbeidet som reingjeter, men snart giftet han seg til egen ”boskap”. Han var nå i sitt andre ekteskap og det siste giftermålet brakte også en liten datter, og Anders valgte Pål som fadder da lille Margareta skulle døpes.⁹ Pål svarte på tilliten med å gi den nyfødte en av de beste simlene han eide.

² Saltdal gård og slekt, bind 1, side 270, par 1826. / Salten sorenskriverembete, forhørsprotokoll 1828 – 35, fol. 245b – 249.

³ Manker, Ernst. 1947. Side 474 og 464.

⁴ Salten sorenskriverembete, forhørsprotokoll 1828 – 35, fol. 245b – 249. Se også P. Læstadius, Fortsettelsen side 356.

⁵ Dieckagåphe er oversatt av Lars Erik Ruong i 1997 til ”teltstangshåla”.

⁶ Lundström, Kjell-Åke. 2004. Karen Baggesdatter, var datter av **Bagge Andersson**, f. 1713 d. 1792, i Loktea Seitevare, Arjeplog. Karen omtales feilaktig som Andersdatter i rettspapirene.

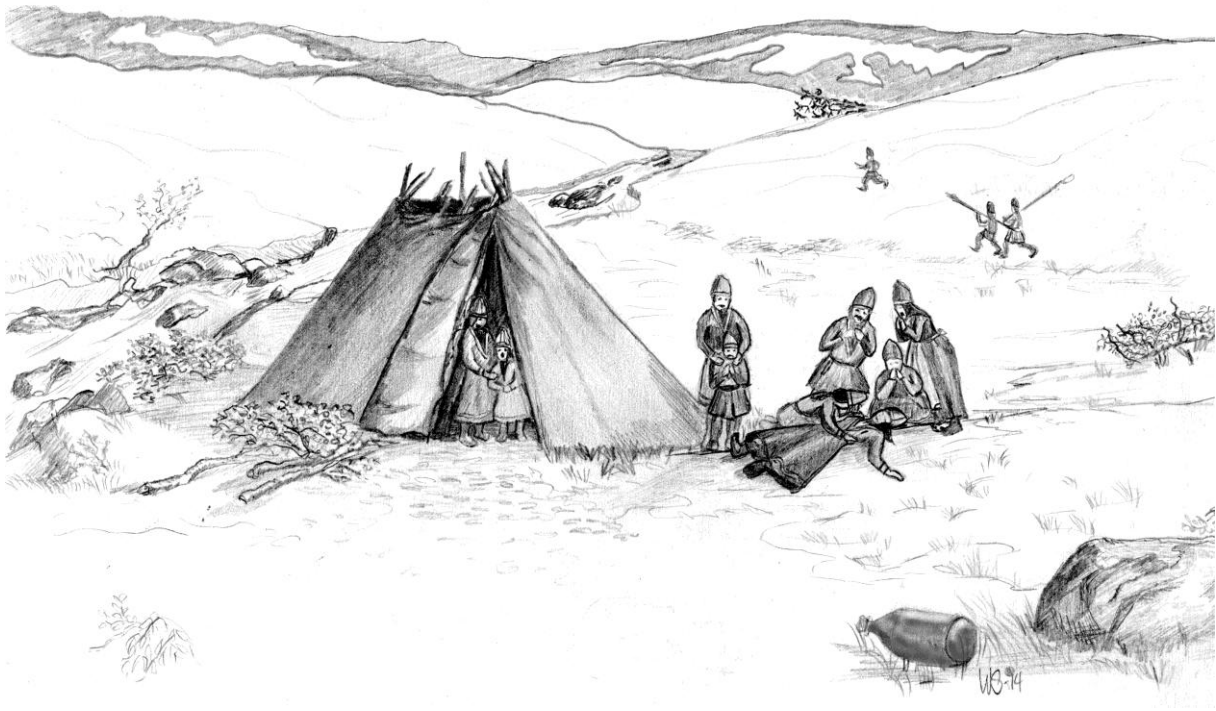
⁷ Store norske leksikon: Kanne, eldre nord-europeisk volumenhet, særlig brukt for drikkevarer. I Norge og Danmark var 1 kanne = 2 potter = 1,93 l, i Sverige 1 kanna = 2 stop = 2,62 l.

⁸ **Jungfru** er ett gammelt svenskt rommål tilsvarende 8,2 cl. Bruktes mest om brennevin.

⁹ Arjeplog tinglags häradsrätt, AIA: 10, 1830 11/2 §22.

Pål kjente godt til at Anders kunne være både voldelig og uregjerlig når han har drukket brennevin. Det var derfor han fant på at de to skulle gå ut en tur for seg selv. Pål forsøkte stadig å overbevise Anders om at det ikke var i ond hensikt at de to reinflokkene ble sammenblandet, og nå når så mye folk var samlet, skulle det gå greit å skille flokkene fra hverandre igjen. Anders virket nå avslappet og rolig, og snakket om den heder Pål viste hans familie med den gjeve dåpsgaven. Derfor ville han gi Pål enda en sup av brennevinskaggen. Anders drar frem kniven fra beltet og åpner kaggen, heller i koksa og setter korken på igjen. Men Pål legger merke til at Anders ikke setter kniven tilbake i slira, men forsøker å skjule kniven ved å holde den bakvendt inne i handa.¹⁰

Folket, som hadde vært samlet inne i teltet, var nå kommet ut på marken. På avstand ser de Pål og Anders sitte og snakke i fordragelighet, men plutselig reiser de to seg, Pål griper etter kniven Anders holder i handa, men Anders sliter seg løs og raver mot flokken av mennesker som står utenfor teltet. I løpet av noen korte sekunder er alt kaos. Noen skynder seg inn i teltet igjen for å unngå den villsinte Anders, mens andre blir stående uten å forstå hvilken fare som truer. En ustø Anders dulter til en av kvinnene i flokken slik at hun faller, og ute av balanse slår han ut med armen som holder kniven. I neste øyeblikk stiger et hjerteskjærende skrik opp mot himmelen: ”Åje Jesu”! Det er Pål’s mor som skriker, så faller hun død om på marken.¹¹

Med ett står alle lamslått og ser ned på den døde Karen. Anders Bidkja er den første som kommer seg på bena, og med kniven klar til hugg forsøker han på ustødige ben å springe derfra. Både Pål og faren Per griper det eneste våpen de har, nemlig de lange gangstavene av bjørk som står skoret opp på teltet. Den dreptes mann, Per, er den første som kommer på hold av Anders, og han holder staven hevet, klar til slag. I det samme som han skal rette slaget mot Anders er det noen som griper han om armen og holder ham. Det er Per Smålek som griper inn, i frykt for at Per skal slå Anders i hjel. Anders får dermed et godt forsprang på forfølgerne. Pål når til slutt Anders igjen, men forsøkene på å slå kniven ut av Anders hånd misslykkes, gang på gang. Etter hvert slår Pål i blinde og treffer Anders med et kraftig slag i hodet, slik at han faller overende på marken. Straks er Pål over ham og får tatt kniven, mens

¹⁰ Arjeplog tinglags häradsrätt, AIA: 10, 1830 11/2 §22.

¹¹ Samme sted.

Per Småleks dreng, Lars Jonsson, og to av kvinnene, kaster seg over Anders og bakbinder ham.

Rådville og sjokkerte står tilskuerne der, hva skal de gjøre nå? Den dreptes ektemann, Per Tarwon, som tidligere var skatteinnkrever og lensmann i sin sameby, er den som tar kommandoen. Han gir den 20 år gamle drengen Lars i oppdrag å dra til gården Botn, der en annen mann tilhørende flyttlaget, Anders Pålsson, oppholder seg. Sammen skal de to dra snarste vei til Saltnes for å varsle presten om hva som har skjedd, og be presten om å tilkalle den norske lensmannen. Selv skal Per dra ned til Botnvann og hente hjelp for å få fraktet drapsmannen ned til norske myndigheter. Tilliten til norske myndigheter er stor, og nå gjelder det å få lensmannen til å ordne opp, snarest mulig.

Presten varsles om drapet

Den 20 år gamle drengen Lars tar i mot ordren og springer av gårde. Grytidlig onsdag den 12. august kommer drengen Lars og Anders Pålsson frem til prestegården. Inne i stuen hos prost Petersen er det den eldste av de to som fører ordet. Selv om språkproblemene er store, oppfatter presten raskt at det er en svært alvorlig sak de to vil fortelle om. Presten leter frem skrivesakene og nedtegner:

Til Foged Holmsen

Efter anmodning af Fjeldlap Anders Poulsen, som tillige med Lapdrengen Lars Johnsen i morges indstevnet sig for mig, tegner jeg mig herved den frihed for Hr. Fogden at efter bemeldte Anders Poulsens opgivende, at Østlappen Anders Andersen Bidkja igaar, den 11de August, med et knivstikk lige i hjertet haver dræbt Lap Lensmann Peder Larsens kone Karen, som faldt død paa stedet...¹²

I samme stund som presten sitter og skriver melding til fogden, drar et følge på fire menn oppover de bratte liene bak gårdene ved Bottenvann. Fremst går Per Tarwon, han er sliten av mangel på søvn og den rystende opplevelsen av drapet på kona. De tre gårdsfolkene han har hentet skal ta hand om Anders Bidkja. Oppe ved teltleiren har Anders nå sovet ut rusen, og han har selv løst seg fra båndene, men gjør ingen forsøk på å stikke av. De tre mennene fra Bottenvann griper ham, og på nytt blir han bakbundet før de fører ham ned fra fjellet.

Tidlig torsdag morgen, den 13. august, er Anders Bidkja og hans voktere på vei ned til båtstøa ved Saltdalsfjorden. Fangen skal nå overleveres til lensmann Ole Evjent i Utvik i Skjertad. På veien møter følget en gruppe menn fra Skansbyen (Rognan). Mennene bærer på en kiste, de er på vei opp til Dieckagåphe for å hente den døde Karin. Og, mens fire menn strever med å få kista opp den bratte fjellsiden mot Ingeborgvatnet, seiler en båt utover Saltdalsfjorden. En bakbundet mann sitter på tofta i båten og stirrer mot land og opp mot fjellene. Det skal bli siste gang Anders Bidkja ser glimt av områdene der reinflokken hans går fredfullt og beiter.

Lensmannen Ole Evjents oppdrag

Oppe på fjellet blir Karin svøpt og lagt i kisten. En beveget forsamling står rundt kisten, og mange gråter høylytt. Både sorg og frykt for hva som nå skal skje, preger folket i siidaen. Det er sent på kvelden når mennene med kisten endelig kommer frem til Saltnes og bårhuset.

Først søndag 16. august ankom lensmann Ole Evjent til Saltnes, 6 dager etter Karin døde. Sorenskriver Heidenreich har bedt Ole Evjent om å foreta ”en besiktigelse av den dræptes legeme”. Egentlig hadde sorenskriveren bedt om en obduksjon av distriktslege Høeg, men han regnet ikke med at denne ville innfinne seg. Heidenreich klaget samtidig over ”det savn og den skjebne” man i Salten Fogderi hadde, da man ikke ”var forsynt med en

¹² Salten Sorenskriverembete 1E05 Forhørsprotokoll 1828 – 35. Fol. 245b – 249 Brev merket ”nr 1”.

examineret Chirurgus” (utdannet kirurg), som kunne utføre obduksjoner.¹³ Selv om lensmannen ikke var kyndig til å gjøre noen vurdering av liket og om hvordan Karin hadde blitt drept, var denne besiktigelsen, det beste sorenskriveren kunne få. Lensmann Evjent fikk da ta med seg sin assistent Hans Danielsen fra Utvik, og to edsvorne menn fra Breivik, Peder Hansen og Ole Lucassen, på oppdraget. Disse menn fikk en vanskelig oppgave, både på grunn av den tid som hadde gått siden Karin ble drept, men også på grunn av den ”hardhendte” frakten fra fjellet og ned til kirkegården. Mennene konkluderte til slutt med at knivstikket hadde gått rett inn i hjertet og drept Karin momentant.¹⁴

Ikke før er obduksjonen over før lensmannen blir oppsøkt av en budbringer med beskjed fra fogden, at det er gitt ekspressordre om å oppsøke drapsvitnene og stevne dem til et undersøkelsesforhør på gården Bertneslien, i Bodø sogn, den 20. august. Noe rådvill forsøker lensmann Ole Evjent å gjøre seg klar for å dra til fjells, for verken han eller hans assistent kjente veien. Ikke kunne de språket, heller. Dermed måtte de først finne seg en veiviser og tolk, som etter anbefaling av presten ble den 63 år gamle Bent Olsen fra Botten vann.

Oppbrudd og mer vold

I leiren ved Diekagåpne var teltene nå tatt ned og folk gjorde seg klar for å flytte videre. Stemningen blant folket var amper og nervøs. For nye sjokkerende hendelser fulgte, så snart drapsmannen og den døde Karen var fraktet ned fra fjellet. Når det første sjokket over Karins død hadde lagt seg, ble hendelsen diskutert om og om igjen. Hva hadde man sett, og hva skulle man ha gjort? Hvem var egentlig skyldig? Han som fortalte at reinflokken hadde blandet seg? Hva med Per Smålek som hindret Per Tarwon å slå Bidkja i svime med staven? Snart førte diskusjonene til at enkemannen og sønnens sorg gikk over til sinne, rettet mot Per Smålek. I den opphetede stemningen går far og sønn til slutt løs på Per Smålek, binder ham og slår ham med stavene, til blods. Etter misshandlingen var Smålek så ille medfart at hans liv lenge var i fare.¹⁵ Hendelsen rystet folket i leiren, og det fellesskap som hadde vært, gikk i oppløsning. Folket ønsket å komme seg bort så fort som mulig.

Jon Ljung hadde tatt vare på drapsvåpenet, siden drapet fant sted. Kniven skulle overleveres så snart den norske lensmannen kom til leiren. Nå hadde de ventet i en uke, uten at noen myndighetsperson hadde vist seg. I all hast dro Jon Ljung ned til Saltnes. På vei ned fra fjellet så han lensmannen med følge komme, men valgte å komme seg usett forbi. Etter å ha overlevert drapsvåpenet til drengen på prestegården, kom han seg usett til fjells igjen, samlet rein og familie og startet flyttingen østover mot Sverige.

Først tirsdag 18. august, en uke etter at drapet fant sted, dro lensmann Ole Evjent med tolk og veiviser Bent Olsen, til fjells. De skulle stevne vitner til forhørsretten som skulle holdes torsdag 20. august på Bertnes. Ved Diekagåpne var det ikke et menneske å se. På Stålberget var det heller ikke folk, først på fjellet Baldoaivi fant de en teltkåte. Her ble stevningen opplest for enkemannen Per Tarwon, Anders Pålsson og drengen Lars Jonsson. Tarwon var svært sorgtyngt og lite meddelsom. Lensmannen ville vite hvor sønnen Pål var? Hvor var drapsvåpenet? Og hvor var de andre vitnene? Anders Pålsson forklarte at Tarwons sønn Pål hadde dratt for å samle reinflokken, som hadde fått løpe fritt på grunn av omstendighetene. Jon Ljung hadde levert drapsvåpenet til presten på Saltnes og de to kvinnene, Karin og Kiersten, som hadde vært i Saksenvik sammen med drapsmannen, hadde også dratt videre. Karin Nilsson var nå flyttet nordøstover til Jacobbelde (Jakobsbakken). Var det andre personer som burde vitne? spurte Evjent. Til det spørsmålet svarte enkemannen Tarwon, et klart nei. Lensmannen fikk derfor aldri vite om Småleks rolle i dramaet, og at han nå var hardt skadet.

¹³ Salten Sorenskriverembete 1E05 Forhørsprotokoll 1828 – 35. Fol. 245b – 249, forhørsretten 22.8.1829

¹⁴ Samme sted.

¹⁵ Læstadius, P. 1833. Side 357.

Sent på kvelden den 18. august kom lensmannens følge frem til Jakobsbakken. I teltet var bare Karins mann og en syvårig sønn, hjemme. Karin var i fjellet og gjette reinflokket, og lensmannen måtte lese stevningen for hennes mann. Her fikk de også forklart hvor de skulle finne Kiersten Andersdotter, hun lå med sin familie i Rahpesvarre. Ole Evjent var sliten, men den 63 årige tolken Bent Olsen gikk uforsvaret videre, vadet over stria elver og kløv opp liene mot Rahpesvarre. Morgenen etter var de hos Kiersten og mannen Per Malta. Etter å ha forkynt stevningen for Kiersten, hvilte de tre vandrerne ut i noen timer. Nå var lensmann Evjent bestemt på at han skulle finne Jon Ljung, og tilbake på Baldoaivi ga han ordre til Anders Pålsson om å dra ut for å finne ham. Evjent med følge skulle vente i teltet til han kom tilbake. Men da klokken ble ni om kvelden den 20. august måtte Evjent gi opp og begi seg på hjemvei til Utvik. Vel hjemme, måtte en utslitt lensmann sette seg til skrivebordet og rapporterte til sorenskriver Heidenreich:

....jeg har en grundet mistanke om at Jon Andersen (Ljung) med forsett har reist over fjeldene for at undgåe at møde, og har han foran afleveret drabskniven, som jeg herved framsender, til en dreng paa gården Saltnæs.

At eftersøge Lapperne på de vidløftige fjeldstrækninger mellem Sverrig og Norge er et ligesom bæsverligt som umuligt arbejde. Thi den ene dag har de tilhold på et sted, en anden på et langtfraliggende, og er det ganske umuligt at skiønne en saadan reises besværlighed og vidløftighed når man ei har forsøgt vanskelighederne ved forretningens udførelse blant lapperne, i sær her i Norge som de fleste ikke have noget visst bosted at holde sig til, men omtrække efter rehnsdyrenes brug saaledes som disse finde deres næring, fra et sted til andet (..).¹⁶

Rettsforhørene på Bertnes

Sorenskriveren og hans meddommere satte forhørsrett på Bertneslien den 20. august, men ingen vitner kom. Dagen etter fikk sorenskriveren brevet fra lensmann Evjent, der han beklaget seg over de vidløftige fjellstrekninger. Det er et faktum at bøndene ved fjorden ikke brukte fjellene, og var helt ukjent med hvordan terrenget over skoggrensen så ut. Også ved major Schnitlers eksaminasjoner på Rognan i 1742 om grenseforholdene mellom Norge og Sverige, kunne ikke bøndene fra bygda hjelpe.¹⁷ Først da majoren fikk intervju samene fikk han detaljerte beskrivelser av fjellstrekningene. At samene som nå ble innkalt som vitner til forhørsretten på Bertnes skulle finne frem på egen hånd, ser vi ikke var et tema. Fra vitnene Kierstin og Karin fikk beskjed, brukte de knapt tre dager på å forflytte seg fra Rahpesvarre og Jakobsbakken til Bertnes. Til tross for lang vei og kort varsel, møtte både de to kvinnene og drengen Lars og enkemannen Per frem den 22. august, da rettsforhørene startet i Cristian Johannesens hus på gården Bertneslien. Jon Ljung, den dreptes sønn Pål og Anders Pålsson møtte ikke. Vitnene gjorde det klart for retten at de måtte få avlegge sine vitnesbyrd denne dag, da de nå skulle flytte østover og ikke ville være tilbake i disse trakter før neste sommer. Lensmann Ole Evjent, som skulle foreta utspørringen av vitnene, møtte heller ikke, han hadde sendt sin sønn som stedfortreder.

Avhørene viste at det kun var den dreptes mann, Per Tarwon, som hadde sett drapet bli utført av Anders Bidkja. De andre hadde enten oppholdt seg i teltet eller gjett rein da drapet ble begått. Også Anders Bidkja, ”fri for bånd og tvang” ble avhørt. Han sa seg ikke skyldig i drap, da han på grunn av sin berusede tilstand ikke kunne huske noe, og dermed verken kunne tilstå eller benekte drapet. Til slutt erklærte tolken Bent Olsen *at den af ham givne Tolkning*

¹⁶ Salten Sorenskriverembete 1E05 Forhørsprotokoll 1828 – 35. Fol. 245b – 249. Brev til sorenskriveren fra lensmann Ole Evjent datert 21. august 1829.

¹⁷ Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller, bind II. Kjeldeskriftfondet 1929/1985.

Samene i Sulitjelmaområdet ble kalt inn til et rettsmøte på Rognan i 1742 for å forklare seg om grenseområdet og bruken av dette. Protokollen inneholder en detaljert beskrivelse, sidene 107-137.

*fra det Lappiske eller det Finske Sprog til det Norske er skeet efter hans bedste Skjøn og Overbeviisning, hvilket han med corporlig Eed bekræftede.*¹⁸

”Slå int ihjel tilbake”

Myndighetene fortsatte sitt strev for å få avhørt Jon Ljung. Det lyktes aldri, selv om han via andre samer hadde blitt meddelt innkalling både til rettsforhør i Arjeplog og til Bertnes. Hvorfor Per Smålek ikke ble bedt om å vitne, er også en gåte. Det skyldes nok at lensmann Ole Evjent aldri forsøkte å få oversikt over hvem som var vitner til drapet, og noen hjelp til det fikk han heller ikke. Enkemannen, Per Tarwon, klarte på den måten å skjule den grove misshandlingen av Smålek. Men, det fantes de som visste hva som hadde foregått. Petrus Læstadius skriver i sin bok om da han møtte Per Tarwon på fjellet Gajtsas høsten 1829. Den sørgende enkemann, var da på vei fra Sulisfjellet og til vinterbeitene i Sverige. Læstadius var godt informert om hva som hadde skjedd. Presten holdt en skarp formaning om misbruk av brennevin og den vold som var utøvet mot Smålek. Også Jon Ljungs forhold til saken hadde Læstadius hørt om, og skrev: *Så yttrade sig en lapp vid namn Jon Andersson Ljung, då någon frågade honom om icke också han var et vitne: Hur ska vittna om den sak? Om någon slå i hjel min hustru, så pina dø slå int i hjel tilbake.*¹⁹ Slik Jon Ljung ordla seg, kan man anta at han verken ville, eller turte, å vitne i drapssaken, etter det Tarwon og sønn gjorde mot Per Smålek.

Etter rettsforhørene den 22. august 1829 på Bertnes, ble ekstrarett satt senere på høsten. Den 10. oktober 1829 ble Anders Bidkja tiltalt for drapet, og den 11. februar 1830 ble det etter oppfordring fra norske myndigheter foretatt vitneavhør ved Arjeplogs tinglags herredsrett, i Sverige. Her vitnet den dreptes sønn Pål, mens faren Per ikke ble avhørt da han *var af sorg så betagen, det han ej förmådes något beskjed för sig göra.*²⁰ Jon Ljung klarte man heller ikke denne gang å få avhørt, men hans hustru, Maria, møtte. Hun gjette reinflokken da drapet skjedde og visste ingenting om det som hadde foregått. I juni 1830 ble så Anders Pålsson påtruffet på Rognan. Heller ikke han visste noe, da han hadde vært på besøk på gården Botn, da drapet skjedde. Det eneste han kunne fortelle var at Jon Ljung lå inne ved grensefjellene med sin rein. Sorenskriveren forsøkte enda en gang å få Ole Evjent til å dra til fjells, men Evjent nærmest tryglet om å slippe å dra opp til ”de vidløftige fjell” for å finne Ljung.

Dødsdom og benådning

Sommeren 1830, den 16. juni, ble det avsagt dødsdom for Anders Bidkja i Salten tinglag. Dette til tross for at ikke alle vitner ble avhørt, og at likskuet i mangel på lege var utført av legmenn. Ingen av vitnene, heller ikke den dreptes ektemann, trodde at drapet var gjort med forsett. Anders Andersson Bidkja sa seg aldri skyldig i drapet, da han påstod å ikke kunne huske å ha stukket Karin, på grunn av sin ”beruselse”. Sorenskriveren selv påpekte at det var merkelig at Bidkja ikke hadde hatt noe som helst forhold til den drepte, eller hennes mann, som kunne *udledes som grund, eller årsag til drapet*. Sorenskriveren slo fast at selv om drapet neppe var skjedd forsettelig, men tilfeldigvis, så ville det få farlige følger dersom man antok at det var skjedd i *vildelse eller raserie, eller og av våde. Borgersikkerheden vilde i såfald blive såre uviss, thi den største misgjærning kunne blot i drukkenskap foretages og da avsones med en ringe pengebot(...). Retten er derfor af den formening at angjeldende ei kan unngå straf (...) men med at bøte Liv for Liv.*²¹

Sorenskriveren var tydelig i tvil om sin dramatiske beslutning om dødsstraff, for han gikk deretter inn på at det fantes mange grunner for benådning, og som i Bidkjas tilfelle kunne

¹⁸ Salten Sorenskriverembete 1E05 Forhørsprotokoll 1828 – 35. Fol. 245b – 249. Forhørsretten på Bertneslien, 22. august 1829.

¹⁹ Læstadius, P. *Fortsättning af Journalen*. 1833 Side 357.

²⁰ Arjeplog tinglags häradsrätt, AIA: 10, 1830 11/2 §22.

²¹ Salten Sorenskriverembete Tingbok 1A22, 1827 – 31, fol. 237b.

brukes. Men, den viktigste grunn til å ikke drøfte benådning var i følge Sorenskriveren at: *Angjeldende person utvivlsomt er et høist uskikket lem til at hensættes i nogen arbejdsanstalt, ei at tale om, at han ikke kan tale Norsk.*²² Altså mente dommeren at det var bedre for samfunnet at fangen mistet sitt liv, enn at en arbeidsanstalt skulle måtte holde liv i en som ikke kunne gjøre nytte for seg. I tillegg kunne han heller ikke snakke norsk. Av denne konklusjonen må man fastslå at de nomadiserende samenes liv og kunnskaper var totalt fremmed for sorenskriveren i Salten.

Den 13. september stadfestet Trondhjem stiftsoverett dommen, og til slutt ble dødsdom avsagt i Høyesterett den 1. mars 1831. Samme måned, den 30. mars fikk Anders Bidkja benådning fra dødsdommen av Kong Carl Johan – af Guds Naade Konge til Sverige og Norge, de Gothers og Venders. I stedet bestemte kongen at Bidkja måtte bøte med festningsarbeide på livstid. Den 19. juni 1831 ble Anders Anderson Bidkja innsatt på Trondhjems slaveri som slave nr. 89. Ved innsettelsen ble det nedtegnet et signalement som beskriver hvordan Anders så ut. Han var 58,5 tommer høy (ca 153 cm), hadde sort hår og sjegg, og brune øyne. Han var *liden, men firm av bygning og hadde tre arr på venstre hånd*. Av eiendeler hadde han med *3 findkjoler, 2 ringer og en skindlue*.²³

Drapet på Karin Baggesdatter var en tragedie for familien og siidaen. Også Anders Bidkjas behandling i rettsvesenet var tragisk. Bare tre år etter at Anders Andersson Bidkja ble innsatt på Trondhjems slaveri, døde han av ”børnekopper” etter 10 dagers sykeleie den 5. mars 1834, 36 år gammel.²⁴ Etter dette gikk denne historien over i glemselen.

Sakens kjerne ble aldri belyst

Historien om Anders Andersson Bidkja som drepte Karin Baggesdatter er fortalt gjennom de skriftlige kildene norske og svenske myndigheter etterlot seg. Hva vitnene og den tiltalte fortalte i retten ble oversatt av en tolk. I forhørsretten ble Bent Olsen, fra Bottenvann i Satdal, brukt som tolk. Olsen var same, og tilhørte det pitesamiske språkområdet. Ved ekstraretten i juni 1930, ble det hentet en tolk som var bosatt i Breivik i Salten. Opplysninger om hans bakgrunn er ikke funnet. Anders Bidkja var født og oppvokst i lulesamisk område, men vi vet ikke om dette var et problem for tolkene. Et spørsmål vi aldri får svar på, er hvor god tolkene var i å oversette fra samisk til norsk. De to som tolket gjennom rettssakens forløp var tilfeldig valgte personer, Bent Olsen ble anbefalt av presten i Saltdal, i utgangspunktet som veiviser for lensmannens vandring i fjellet. Ved ekstraretten i juni 1830, måtte sorenskriveren i all hast finne en annen tolk, siden Bent Olsen var på sildefiske.

Hvilke spørsmål var det viktigst å få svar på fra vitner og saksøkte? En liste med spørsmål ble satt opp av sorenskriver og fogd, like etter at meldingen om at en kvinne var drept i fjellet. Deres manglende kunnskap om nomadisk reindrift og den samiske siidaen, medførte at svarene de ønsket seg, aldri ga dem oversikt over sakens bakgrunn og hvem som hadde vært vitner til drapet. Selv da vitnene forklarte at det var da Anders Bidkja fikk høre at hans reinflokk var blitt sammenblandet med Tarwons, at raseriet og tumultene ble utløst. Sorenskriveren spurte ikke hvorfor dette skulle være en årsak til konflikt mellom Bidkja og Pål Tarwon. Derfor finnes heller ingen utdypende opplysninger om omstendighetene som fremkalte Anders Bidkjas raseri.

Vi vet heller ikke hvor Anders Bidkja hadde sine beiteområder og sin familie, men siden han handlet med reinost, kan vi konkludere med at han hadde en liten og svært tam reinflokk. Det var to driftsformer blant nomadene som grenset til Sulitjelmajfellene. Den vanligste ble kalt intensiv reindrift, der man hadde små, tamme reinflokker som ble vokter døgnet rundt, og som ble melket for osteproduksjon. Den andre driftsformen ble kalt

²² Samme sted.

²³ Trondhjems slaveri, stambok 1825 – 1837, s. 452.

²⁴ Trondhjems slaveri, sykejournal for slavene 1826 – 1850. Nr 17 – 1834.

Kopper, en smittsom virussykdom som forekom i Norge fram til begynnelsen av 1900-tallet. Den er i dag utryddet gjennom et omfattende vaksinasjonsprogram.

ekstensiv, der reinflokkene var større, og der kjøttproduksjonen var viktigst. Det er funnet en kilde som har plassert familien Tarwons skatteland/beiteområde nordøst for Mavasjaur, i områder som grenset opp mot Luokta sameby.²⁵ Det kan bety at Tarwon hadde en større reinflokk, drev ekstensivt med liten grad av tam rein.²⁶ Dersom Bidkjas rein hadde blitt blandet opp i denne, gir det et perspektiv på hans reaksjon. Disse små, svært tamme reinflokkene, var viktige for eierens kapitalisering av sin næring. Melking av rein fra våren og til langt utpå høsten ga reineieren reinost, den var betalingsmidlet i all handel. Det ble kjøpt alle salgs varer i Norge mot betaling med reinost, også reinsdyr kunne kjøpes hos samer som drev en mer ekstensiv reindrift, mot bytte i reinost.²⁷ Framavlingen av en svært tam reinhjord, medvirket også til at reinhjorden ble eierens private eidendom, ”med en langt fastare og okränkbarare rett”.²⁸ Også om vinteren måtte man vokte flokken, særlig når en annen siida kom flyttende inn i et område, da ville de som holdt til i nærheten ”sakte dra seg bort fra dem”.²⁹ Da nordsamene flyttet inn i Mavasområdet rundt 1920, ble dette skjebnesvangert for de som drev med små tamme reinflokker. Nordsamene drev kun ekstensiv reindrift, og ulikhetene i driftsform medvirket til at de små reinflokkene oftest forsvant inn i de store flokkene. Dermed mistet mange lokale reineiere sin rein og falt ut av reindriften.

Det må understrekes at vi ikke vet med sikkerhet at Bidkjas reinflokk ble blandet inn i en større, mer uhåndterlig flokk. Men, hvis det var slik, forklarer det hans fortvilelse og raseri på en bedre måte, enn at han skulle være av et voldelig sinnelag. Kan hende så Bidkja sin families arbeid og kapital forvitte, og reagerte på dette. Kanskje kunne han i beruselsen ha mistenkt at dette var gjort med vilje. Vi får aldri vite sannheten, og må godta det.

Selv om drapet i Deckagåhpe skjedde mange år etter Norges Grunnlov ble til, så var strafferetten basert på eneveldets gamle lover, det tok det lang tid å få utarbeidet en ny norsk kriminallov. Arbeidet var heller ikke uproblematisk, særlig fordi svenskekongen, Carl Johan, la opp til en lik lov i Norge og Sverige. Samarbeidet om likelydende kriminallover ble utarbeidet i 1831, men godkjent av Stortinget først i 1842. Da Anders Bidkja sto for retten ble dommen basert på Christian den Vs norske lov, fra 1687. Denne loven hadde ingen annen straffemetode for drap, enn at liv skulle bøtes med liv. Bidkja ble dømt etter § 6-6-1, forsettelig drap, som i følge loven skulle fullbyrdes med halshugging. I 1831 var det lang tradisjon i Norge for å se bort fra straffebestemmelser om halshugging, levende brenning og annen lemlesting.³⁰ Fra 1758 måtte alle dødsdommer forelegges kongen før fullbyrdelse kunne skje, og Bidkja ble benådet fra halshugging, mot livsvarig slaveri.

²⁵ Djupedal, Wolf-Michael. 1987.

²⁶ Læstadius, P. Journalen. 1831. Side 452 – 453.

²⁷ Ruong, I. 1944. Side 165 - 166.

²⁸ Ibid. Side 183 og 185.

²⁹ Ibid. Side 154 -155.

³⁰ Sandvik, Hilde: Om Grunnlovens § 94 og rettsinformasjon. 2014. Store Norske leksikon: om dødsstraff.

Litteratur:

Hutchinson, Alan. Clark, Guri S. *Saldal gård og slekt*. Bind I, 2002.

Læstadius, P. *Journal af Petrus Læstadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken*. Stockholm: Hæggström 1831.

Læstadius, Petrus. *Fortsättning af Journalen öfver missions-resor i Lappmarken innefattande åren 1828-1832..* Stockholm: Nordström. 1833.

Manker, Ernst. *De svenska fjällapparna*. SFTs publikasjon nr 967. Svenska turistföreningens förlag. Stockholm 1947.

Ruong, Israel. *Studier i lappsk kultur i Pite lappmark och angränsande områden*. Inngår i Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1943-44, s. [123]-194 : ill.

Djupedal, Wolf-Michael. *Aspekter ved en undersøkelse av befolkningsutviklingen i Mavas i tiden 1739/1826*. Hovedfagsoppgave. Historisk institutt, Universitetet i Trondheim. 1987.

Renbeteskommissjonen af 1907. *Dokumenter angående flyttlapparna*. Bind I. Stockholm: Norstedt, 1909.

Schnitler, Peter: *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742-1745. Bind II / Side 107 til 137*. Utgitt av Kjeldeskriftfondet. - Oslo : Norsk historisk kjeldeskrift-institutt, 1929-1985.

Kilder

Statsarkivet i Trondheim:

Salten Sorenskriverembete 1E05 Forhørsprotokoll 1828 – 35. Fol. 245b – 249.

Innhold:

20. august 1829, Undersøgelses-forhør på gården Bertneslien i Bodø sogn.

Inneholder også kopi av brev fremlagt ved forhørsretten 20. august 1829, nevnt som:

1. skrivelse fra Sogneprest Petersen til Fogd Holmsen: anmeldelse av drapet. Skrivelsen er påtegnet Fogdens rekvisisjon av 14. august av forhør.

2. Brev fra Administrator (Sorenskriver Heidenreich) til Nordlands Amt, og Amtets svar av 15. august angående ”den fornødne obductions-forretning”.

3. Skrivelse fra Amtmannen i Nordland, H. Trampe.

22. august 1829. Forhørsretten satt på Bertneslien.

Brev fra lensmann Ole Evjent til Sorenskriver Heidenreich, datert 21. august 1829, angående stevningen av vitnene, og bønn om å slippe å nok en gang forsøke å finne vitnene Jon Andersson Ljung og hustru Maria. Innlagt ”gjenpart av den avholdte synsforretning over den dræbte Karin Andersdatter”.

Salten Sorenskriverembete Tingbok 1A22, 1827 – 31, fol. 237b.

Innhold: 1830, 16. juni: Extrarett på Bertneslien i Bodø sogn, ”for å avsiige Dom i Justitio-Saagen mot Øst-Fjeldlap Anders Andersen Bidkja.

Trondhjem Stiftsoverett, domprotokoll 1 CA01, 1825 – 1832, fol 386b, samt dom avsagt 13/9 1830.

Nordlands Amt, journalsaker 1831, Ga46, jnr. 628/18831.

Innhold: Fra det Kongelige Norske Regjerings Justits- og Politie-departement

Benådning fra dødsdom.

Trondhjems slaveri, sykejournal for slavene 1826 – 1850. Nr 17 – 1834.

Trondhjems slaveri, stambok 1825 – 1837, s. 452.

Arjeplogs tinglags häradsrätt, AIA: 10, 1830 11/2 § 22. Avskrift ved Carl-Oscar Lundström.

Digitaliserte kilder, utgitt på CD

Lundström, Kjell-Åke. *Samer i Arjeplog, Uppgifter från kyrkböcker i Arjeplog och angränsande socknar*. Utgitt av Skelleftebygdens släktforskarförening, 2004.

Publikasjoner på Internett

Lovdata: Sandvik, Hilde. 4.3.2014. *Om Grunnlovens § 94 og rettsinformasjon*.

http://lovdata.no/artikkel/om_grunnlovens_%C2%A7_94_og_rettsinformasjon/1399

Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff.

Tillegg

I følge Arjeplog tinglags häradsretts protokoll, bestod leiren på Dekagåhpe av:

1. kåtalag

Paul (Pål) Persson, skattelapp, med sitt husfolk, deriblandt hans gamla fader

Per Larsson (Torwo) Tarwon, förre byalänsmannen och moder:

Karin (Catharina) Andersdtr, Torwos hustru, den drepte (hun het egentlig Baggesda).

2. kåtalag (på några alnars avstånd)

Anders Pålsson med sitt husfolk, tillike inrymde Per Andersson Smålik och hans folk.

Lars Jonsson (Swaggbro) Skobro, dreng.

(Anders Pålsson, er antakelig far til Per Andersson Smålek. Pers to sønner fra 1. ekteskap;

Anders og Jakob, tvillinger født 1805. Pers hustru i 2. ekteskap, Ella Larsdr, og hennes sønn,

”drenge” Lars Jonsson Skobro. Kilde: Lundström, Kjell-Åke, 2004).

På besøk ved leiren, med ärende at en stund hvila i kåtan:

Anders Andersson Bidkja (Bidtja), förre Jokkmokks lappen åtföljd av 2ne lappqwinnor:

Karin (Catharina) Nilsdtr – hustru til Anders Toresson i Lokteå.

Kiersten (Christina) Andersdotter – hustru til Per Larsson Malta, Norrvesterbyn.

Jon Andersson Ljung og hans hustru Maria ikke nevnt, selv om de er tilstede. De er antakelig i arbeid som reinvoktere, og bor ikke i reineiernes leir. Antakelig er det flere tjenestefolk til stede, men ikke nevnt.